

MICHAŁ STACHURSKI*

KATOLICKA NAUKA SPOŁECZNA
WOBEC ZAGADNIEŃ SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH

Od początku stworzenia człowiek jest zaproszony do relacji z drugim człowiekiem. Fakt ten został potwierdzony zarówno na gruncie filozofii, jak również teologii. Od strony filozoficznej należy wskazać na Arystotelesa, który w dziele *Państwo* powoływał się na funkcję społeczno-polityczną obywatela¹. Na gruncie teologii można zwrócić uwagę m.in. na personalizm. Nurt ten wskazuje kilka cech osoby; jedną z nich jest aspekt społeczny². Nadal jednak, zwłaszcza po stronie filozofów politycznych i społecznych, istnieje spór o to, czy człowiekowi jest potrzebna wspólnota (społeczeństwo)³.

* Michał Stachurski – absolwent Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu (magister filozofii) oraz Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu (studia podyplomowe z zakresu kard i płac), doktorant Instytutu Filozofii na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Opolskiego; e-mail: michal.stachurski@poczta.onet.pl.

¹ ARYSTOTELES. *Etyka Nikomachejska*. Przekł. D. Gromska. W: *Arystoteles. Dzieła wszystkie*. T. 5. Warszawa 2000 1094 b.

² T. ŚLIPKO. *Zarys etyki szczegółowej*. T. 2. Kraków 2005 s. 97.

³ Na gruncie filozofii politycznej i społecznej można mówić o kilku płaszczyznach sporu na temat społecznej natury człowieka. Jednym z nich jest spór pomiędzy indywidualizmem a kolektywizmem. Drugi spór, który współcześnie jest mocno akcentowany, to debata między przedstawicielami libertynizmu i komunitaryzmu. Coraz częściej jednak pojawiają się głosy, iż personalizm, zarówno jako nurt filozofii, jak i teologii, może stanowić swoistą «trzecią drogę» dla rozwiązania problemu dotyczącego odpowiednich relacji między osobą a wspólnotą. Zob. K. GUZOWSKI, M. KOSCHE. *Personalizm jako próba jednoczenia „zwaśnionych” antropologii*. „Horyzonty Polityki” 2016 nr 7 s. 66-68.

Kościół katolicki na gruncie katolickiej nauki społecznej żywo włączył się w dyskusję na temat społecznej natury człowieka począwszy od połowy XIX w. Kiedy papież Leon XIII wydał pierwszą encyklikę społeczną *Rerum novarum* (1891), kwestia społeczna została jeszcze bardziej zaakcentowana przez Kościół. Leon XIII podjął się kwestii obrony praw robotniczych. Była to reakcja na budzący się wówczas kryzys godności człowieka jako pracownika⁴. Żyjąc dziś w świecie kryzysu wartości i autorytetu, jeszcze bardziej widoczna jest potrzeba, aby katolicka nauka społeczna, bazując również na zasadzie personalistycznej, budowała mocny fundament dla zachowania odpowiedniej równowagi między wolnością jednostki a potrzebą przynależności do konkretnej grupy społecznej. Do tego zachęca Joseph Ratzinger, który zaznacza, iż refleksja nad Europą, krajami europejskimi i Europejczykami jest nie tylko wspomnianiem o przeszłości, ale wielkim pytaniem o odpowiedzialność za współczesność i przyszłość⁵. Kościół podejmuje tę odpowiedzialność poprzez trzy główne działania: nauczanie, wychowanie i akcje faktyczne⁶.

Niniejszy artykuł jest zachętą do żywej dyskusji na temat tego, co jest ważne w budowaniu narodu i państwa z perspektywy teologii katolickiej. Bazując na podstawowych zasadach katolickiej nauki społecznej, można zdefiniować pojęcie państwa i narodu oraz wskazać najważniejsze cele, prawa i obowiązki w ujęciu katolickiej nauki społecznej.

1. PODSTAWOWE ZASADY KATOLICKIEJ NAUKI SPOŁECZNEJ

Na samym początku należy przedstawić najważniejsze zasady, którymi kieruje się katolicka nauka społeczna⁷. Zostały one wypracowane na gruncie teologii, której głównym źródłem jest Pismo Święte i Magisterium Kościoła. Dyscyplina ta korzysta również z osiągnięć innych nauk humanistycznych, takich jak: filozofia, socjologia, psychologia, ekonomia itd. Głównym zadaniem nauki społecznej Kościoła jest „[...] głoszenie prawdy miłości Chrystusa w społeczeństwie”⁸, co zostało podkreślone przez papieża Benedykta XVI w encyklice *Caritas in veritate*.

⁴ A. WRÓBEL. *Encyklika Rerum novarum – magna charta katolickiej nauki społecznej*. „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 2013 nr 33 s. 314.

⁵ J. RATZINGER. *Europa Benedykta w kryzysie kultur*. Przekł. W. Dzieża. Częstochowa 2005 s. 48.

⁶ W. THEISS. *Katolicka praca społeczno-wychowawcza. Szkic zagadnienia*. „Pedagogika Społeczna” 2013 nr 2 s. 51.

⁷ Zdaję sobie sprawę, iż duża część czytelników już zetknęła się z principiami katolickiej nauki społecznej. Jednakże warto te zasady przypomnieć, aby dobrze zrozumieć opis narodu i państwa z tej perspektywy.

⁸ BENEDYKT XVI. *Encyklika Caritas in veritate o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie* (29 czerwca 2009) pkt 5.

Ważny jest też fakt, iż katolicka nauka społeczna (w szerszym znaczeniu Kościoła) nie chce zastąpić innych nauk, które mówią o sprawach polityczno-społecznych. Linią oddzielającą zaangażowanie społeczne Kościoła od społecznych zadań państwa oraz innych podmiotów jest cel, który przyświeca nauce społecznej Kościoła. Tym celem jest zbawienie ludzkie wynikające z orędzia ewangelijnego⁹.

Zasady społeczne, które zostały wypracowane przez katolicką naukę społeczną, wiążą się zazwyczaj z trzema pojęciami: dobro wspólne, pomocniczość i solidarność¹⁰. Papiaska Rada Iustitia et Pax w dokumencie z 2004 r. rozszerzyła katalog zasad o godność ludzką, zasadę powszechnego przeznaczenia dóbr oraz zasadę uczestnictwa. Jako wartości społeczne wskazano natomiast miłość, sprawiedliwość, prawdę i wolność¹¹. Niektórzy uważają, iż do kanonu wyżej wymienionych zasad należy dodać jeszcze jedną – personalistyczną¹². W tym miejscu należy zaznaczyć, iż wielu teologów zajmujących się katolicką nauką społeczną zwraca uwagę, iż sama interpretacja poszczególnych wartości i zasad nie wystarcza. Co raz częściej przypomina się o tym, że zarówno wartości, jak i zasady tworzą dwa odrębne systemy. Pisze o tym m.in. Kazimierz Papciak w swojej książce *Nowy etos Starego Kontynentu. Chrześcijaństwo wobec Europy*. Badając współczesną sytuację Europy pod kątem etyki oraz moralności, zauważa on, że zapewnienia europejskich polityków o szanowaniu aksjologicznej świadomości chrześcijan są ważne, ale przykłady z życia codziennego niekoniecznie pokazują właściwe efekty¹³. W tym kontekście wspomniany autor dopomina się, aby z jednej strony, mówiąc o wartościach, nie tylko je wymieniać jako odrębne elementy, ale wskazywać, iż wszystkie razem stanowią „system wartości fundamentalnych”¹⁴, z drugiej zaś nie zapominać, iż dzięki wartościom możemy mówić o drugim niemniej ważnym „systemie zasad społecznych”¹⁵. Autor pisze o tym zagadnieniu w następujący sposób:

Chrześcijańska nauka społeczna, zwłaszcza od encykliki Jana XXIII o pokoju na świecie, zwraca uwagę nie tyle na konkretne modele rozwiązań społecznych, co na zasady społeczne, a ściślej mówiąc, na ich wykładnię i realizację. Źródłem do formułowania zasad społecznych są wartości fundamentalne, nazywane także podstawowymi lub uniwersalnymi¹⁶.

⁹ J. KRUCINA. *Myśl społeczna Kościoła*. Wrocław 1993 s. 6.

¹⁰ T. NAKIELSKI. *Zasady życia społecznego według katolickiej nauki społecznej*. „Forum Polityczne” 2012 t. 14 s. 263.

¹¹ PAPIESKA RADA IUSTITIA ET PAX. *Kompendium nauki społecznej Kościoła*. Kielce 2005 s. 13.

¹² A. ANZENBACHER. *Wprowadzenie do chrześcijańskiej etyki społecznej*. Przekł. L. Łysień, Kraków 2010 s. 120.

¹³ K.F. PAPCIAK. *Nowy etos Starego Kontynentu. Chrześcijaństwo wobec Europy*. Wrocław 2012 s. 182.

¹⁴ *Tamże* s. 179-190.

¹⁵ *Tamże* s. 190.

¹⁶ *Tamże* s. 190.

Poprzez dobro wspólne rozumie się – idąc za myślą ojców Soboru Watykańskiego II – sumę wszystkich warunków życia społecznego, dzięki którym ludzie, rodziny, grupy społeczne mogą w pełniejszy sposób dążyć do doskonałości¹⁷. Termin ten został zaczerpnięty z myśli Arystotelesa zawartej w przywołanym już dziele *Polityka*. Autor odnosi go konkretnie do państwa jako grupy społecznej, w której dobro jest rozpatrywane jako coś pożytecznego dla ogółu¹⁸. Pojęcie dobra wspólnego nie wyklucza jednocześnie możliwości rozwoju konkretnego człowieka. Dobro wspólne (realizowane we wspólnocie) oraz konkretna osoba to pojęcia, które są ze sobą wzajemnie powiązane i nawzajem siebie potrzebują. Jak zauważa Jan Paweł II w *Orędziu na Światowy Dzień Pokoju* z 1999 r. „[...] troska o dobro jednostki łączy się ze służbą dobru wspólnemu, zaś prawa i obowiązki uzupełniają się i wzajemnie umacniają”¹⁹. Zatem ostatecznie – podobnie jak w myśli filozofii starożytnej – człowiek jako pojedyncza jednostka bez odniesienia do wspólnoty nie może osiągnąć życiowego spełnienia²⁰.

Zasada pomocniczości wskazuje, że

[...] społeczność wyższego rzędu nie powinna ingerować w wewnętrzne sprawy społeczności niższego rzędu, pozbawiając ją kompetencji, lecz raczej powinna wspierać ją w razie konieczności i pomóc w koordynacji jej działań z działaniami innych grup społecznych dla dobra wspólnego²¹.

Określa ona wzajemne relacje między większymi oraz mniejszymi grupami społecznymi. Większa grupa społeczna powinna wypełniać te zadania, które przekraczają możliwości mniejszych; w relacjach państwo – Kościół obie instytucje powinny autonomicznie i suwerennie realizować własne zadania; w relacjach państwo – rodzina władza nie powinna ingerować w sposób bezpośredni w życie rodzinne oraz sposób wychowania. Ostatecznie, jeżeli pojedynczy człowiek bądź rodzina mogą rozwiązywać samodzielnie swoje problemy, to nie powinni być wyręczani przez większe grupy²². Celem wprowadzenia i realizowania tej zasady jest chęć pobudzenia osobowych kompetencji jednostki²³.

Solidarność to termin, który jest używany zarówno w filozofii, m.in. w bioetyce²⁴, jak również w teologii, a zwłaszcza w teologii moralnej oraz katolickiej nauce

¹⁷ Zob. SOBÓR WATYKAŃSKI II. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (7 grudnia 1965) pkt 74.

¹⁸ ANZENBACHER. *Wprowadzenie do chrześcijańskiej etyki społecznej* s. 221.

¹⁹ JAN PAWEŁ II. *Orędzie na Światowy Dzień Pokoju w 1999 roku*. W: *Program społeczny. Wybór tekstów Magisterium Kościoła*. Poznań 2000 s. 36.

²⁰ A. KLOSE. *Katolicka nauka społeczna w zarysie*. Przekł. Z. Kowalska. Tarnów 1995 s. 27.

²¹ *Katechizm Kościoła katolickiego*. Poznań 1992 pkt 1883-1885.

²² KLOSE. *Katolicka nauka społeczna w zarysie* s. 26.

²³ KRUCINA. *Myśl społeczna Kościoła* s. 20.

²⁴ A.M. GŁOS. *Solidarność we współczesnej bioetyce – klasyczne problemy, nowe wyzwania*. „Diametros” 2014 nr 42 s. 83-105.

społecznej²⁵. Andrzej Zwoliński definiuje sprawiedliwość społeczną jako odpowiedź na niesprawiedliwość²⁶. Rozumienie tej zasady jest oparte na stwierdzeniu, że istnieje sprawiedliwość powszechna, której źródłem jest porządek oparty na dobru wspólnym²⁷. To znaczy, że od przestrzegania sprawiedliwości nie może uchylić się żaden człowiek. Przed unikaniem sprawiedliwości w ramach życia społecznego przestrzega papież Franciszek. W *Orędziu na Światowy Dzień Pokoju* z 2014 r. zaznacza on, że od tej zasady nie ma żadnego wyłączenia, bo jej umocowaniem jest dobro wszystkich ludzi mieszkających na Ziemi²⁸. Zasada ta zatem domaga się od jednostek tego, co służy wszystkim w ramach koncepcji dobra wspólnego²⁹. Podkreśla się także, iż solidarność w kontekście refleksji na tle społeczno-politycznym jest cnotą obywatelską, w myśl której człowiek myśli i działa, odnosząc się zawsze do dobra wspólnego³⁰.

2. OBRAZ NARODU I PAŃSTWA Z PERSPEKTYWY KATOLICKIEJ NAUKI SPOŁECZNEJ

Na przestrzeni wieków pojawiały się różne definicje narodu i państwa. Terminy te były wyjaśniane przez filozofów³¹, socjologów³², politologów³³, ale także przez teologów w zakresie nauki społecznej Kościoła.

²⁵ A. DERDZIUK. *Sprawiedliwość jako cnota społeczna*. „Roczniki Teologii Moralnej” 4:2012 s. 19-20.

²⁶ A. ZWOLIŃSKI. *Sprawiedliwość społeczna jako odpowiedź na niesprawiedliwość*. „Studia Socialia Cracoviensia” 2011 nr 4 s. 135-137.

²⁷ ANZENBACHER. *Wprowadzenie do chrześcijańskiej etyki społecznej* s. 244.

²⁸ J. SZULIST. *Źródła solidarności na przykładzie Orędzia na Światowy Dzień Pokoju 2014 roku papieża Franciszka*. „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 2014 nr 21 s. 293.

²⁹ Zob. PIUS XI. *Encyklika Divini Redemptoris* (19 marca 1937) pkt 51.

³⁰ P. ANDRYSZCZAK. *Solidarność cnotą obywatelską*. W: *Chrześcijanin wobec zagadnień społecznych*. Red. P. Andryszczak. Kraków 2002 s. 72.

³¹ Tematyką tą zajmowali się m.in.: Platon, Arystoteles, Monteskiusz, Locke, Hume, Hegel, Marks, Arendt, Rawls czy Maritain.

³² Amerykański socjolog Norman Goodman (1969-2014) określa państwo jako „główną zorganizowaną władzę polityczną w społeczeństwie”. Zob. N. GOODMAN. *Wstęp do socjologii*. Przekł. J. Polak [i in.]. Warszawa 2000 s. 235-236. Natomiast według polskiego socjologa prof. Barbary Szackiej, idąc za myślą Maxa Webera (1864-1920), państwo to „instytucja, która ma wyłączne prawo do posługiwania się siłą w obrębie danego terytorium”. Zob. B. SZACKA. *Wprowadzenie do socjologii*. Warszawa 2003 s. 400. Dziedzina ta stworzyła różne definicje państwa i są one zależne od tego, kto jest mentorem dla danego badacza. Widać jednak, że w obu tych definicjach jedną z cech państwa jest porządek, dobra organizacja.

³³ Żyjący współcześnie brytyjski politolog Andrew Heywood, korzystając z różnych poglądów, wymienia pięć głównych cech państwa: suwerenność, dostępność instytucji dla wszystkich obywateli, legitymizacja, dominacja, terytorialność. Zob. A. HEYWOOD. *Politologia*. Przekł. B. Maliszewska [i in.]. Warszawa 2010 s. 109-110; T. ŻYRO. *Wstęp do politologii*. Warszawa 2004 s. 133.

Chcąc pokazać, czym jest naród w nauczaniu społecznym Kościoła, należy zaznaczyć, że nie jest to pojęcie jednoznacznie zdefiniowane i nadal podejmuje się próby jego określenia. Widać to bardzo dobrze w okresie starożytności, kiedy w kontekście państwa nie używa się terminu «naród». Mówi się o członkach państwa, czyli o rodzinie i obywatelach ogólnie. Okres średniowiecza nie przynosi nowych rozwiązań, jednak warto przytoczyć myśl św. Tomasza z Akwinu, że „państwo powinno składać się raczej z jednego narodu”³⁴. Z tego wynika, że mówiąc o narodzie, powinno się wskazać również społeczności protonarodowe, do których zalicza się rodzinę, plemienność, narodowość i lud³⁵. Naród jest więc zwieńczeniem relacji rodzinno-rodowych³⁶. Twierdzenie to wpisuje się w myśl katolickiej nauki społecznej, która charakteryzuje naród jako obiektywną rzeczywistość kształtowaną przez wiele czynników obiektywnych i subiektywnych³⁷. Wśród najważniejszych czynników obiektywnych wiążących naród wymienia się kulturę narodową, wspólnotę narodową, język oraz terytorium³⁸. Podkreślić należy, iż naród w nauce Kościoła to przede wszystkim dzieło kultury³⁹. Jan Paweł II, przemawiając w 1980 r. w Paryżu na forum UNESCO, wyraził to w sposób następujący:

Naród jest wspólnotą ludzi, których łączą różne spoiwa, ale nade wszystko właśnie kultura. Naród istnieje «z kultury» i «dla kultury», i dlatego właśnie jest ona wielkim wychowawcą ludzi do tego, aby «bardziej być» we wspólnocie, która ma dłuższą historię niż każdy człowiek i własna rodzina⁴⁰.

W związku z tym, że w katolickiej nauce społecznej naród jest określony jako wspólnota, posiada on zatem zarówno prawa, jak i obowiązki. Prawa chronią naród i sprawiają, iż może on funkcjonować w sposób dobry⁴¹. Podstawą praw narodów są prawa człowieka, bo to konkretny człowiek wchodzi w relacje wspólnoty narodu⁴². Zalicza się do nich prawo do istnienia, ziemi ojczystej, wolności i jedności⁴³.

³⁴ J. PIWOWARCZYK. *Katolicka etyka społeczna*. T. 1. Londyn 1960 s. 244-246.

³⁵ A. ZWOLIŃSKI. *Wprowadzenie do rozważań o narodzie*. Kraków 2005 s. 10-17.

³⁶ *Tamże* s. 18.

³⁷ N. WONS. *Wspólnoty narodu i mniejszości narodowe*. W: *Katolicka nauka społeczna. Podstawowe zagadnienia z życia społecznego i politycznego*. Red. S. Fel, J. Kupny. Katowice 2007 s. 110.

³⁸ *Tamże* s. 110-115.

³⁹ P. BURGOŃSKI. *Koncepcja narodu w ujęciu katolickiej nauki społecznej*. „Studia Gdańskie” 35:2014 s. 126; J. PRZYBYŁO-SZLACHTA. *Naród jako fenomen kultury: przegląd wybranych kulturowych koncepcji narodu w polskiej literaturze przedmiotu*. „Społeczeństwo i Rodzina” 2014 nr 4 s. 126-137

⁴⁰ JAN PAWEŁ II. *Przemówienie w UNESCO W imię przyszłości kultury* (2 czerwca 1980). „L'Osservatore Romano” 1:1980 nr 6 s. 5 pkt 14.

⁴¹ WONS. *Wspólnoty narodu i mniejszości narodowe* s. 120.

⁴² E.J. MAZUREK. *Prawa człowieka w nauczaniu społecznym Kościoła (od papieża Leona XIII do papieża Jana Pawła II)*. Lublin 1991 s. 224-228.

⁴³ K. BĘŁCH. *Katolicka nauka społeczna. Podręcznik dla studentów teologii i nauk społecznych*. Kielce 2007 s. 213.

Posiadając prawa, nie wolno zapominać o obowiązkach. Myśl społeczna Kościoła wskazuje, iż obowiązki wynikają z porządku moralnego i należy je wypełniać zgodnie z sumieniem⁴⁴. Można je pogrupować według trzech głównych kategorii: miłości (tj. umiłowania narodu i ojczyzny, które wyraża się poprzez pracę i obrotę), wierności (przynależności narodowej) oraz poszanowania innych narodów⁴⁵. Współcześnie patriotyzm, nacjonalizm czy szowinizm ustawia się w jednej linii w dyskusji społeczno-politycznej. Jednakże należy wskazać, iż patriotyzm należy do kwestii moralnej i sam w sobie posiada wartość etyczno-moralną. Krakowski jezuita Tadeusz Ślipko pisze wręcz o «etosie patriotyzmu». Podkreśla, że naród jako wspólnota, którą łączy dobro wspólne i moralne, jest nie tylko „[...] fascynującym bytem społecznym, ale przybiera ona postać społecznego dobra moralnego”⁴⁶. Patriotyzm jest więc uznaniem, że naród, czyli dobro moralne, wymaga troski, a zatem – jak ujmuje to etyka – miłości ojczyzny⁴⁷. Termin ten został rozwinięty również w ramach nauczania Kościoła. Warto w tym miejscu przytoczyć dwa dokumenty Konferencji Episkopatu Polski. Pierwszy z nich to *List Episkopatu Polski o chrześcijańskim patriotyzmie* z 1972 r., w którym zaznacza się, iż patriotyzm to „[...] dobrze pojęta miłość do ojczyzny”⁴⁸. Drugim ważnym głosem jest dokument *Chrześcijański kształt patriotyzmu* z marca 2017 r. przygotowany przez Radę ds. Społecznych działającą przy Konferencji Episkopatu Polski. W dokumencie tym biskupi polscy wyraźnie zaznaczają, że

[...] miłość własnej ojczyzny wyraża się przede wszystkim przez postawę służby oraz troski i odpowiedzialności za potrzeby i los konkretnych ludzi, których Pan Bóg postawił na naszej drodze⁴⁹.

Jednocześnie wskazują, iż patriotyzm nie ma nic wspólnego z wypaczeniami tego pojęcia, m.in. z nacjonalizmem. Te dwa pojęcia różnią się podstawą aksjologiczną⁵⁰. Nacjonalizm jest wyrazem egoizmu, zaś patriotyzm postawą dojrzałej miłości do własnej ojczyzny oraz wszystkich mieszkających w niej obywateli. Katolicka nauka społeczna wskazuje również, co jest przyczyną (genezą) narodu, a więc też częściowo, jaki jest cel narodu. Jest nim ochrona wartości duchowych⁵¹.

⁴⁴ Zob. JAN XXIII. *Encyklika Pacem in terris O pokoju między wszystkimi narodami* (11 kwietnia 1963) pkt 35.

⁴⁵ BEŁCH. *Katolicka nauka społeczna* s. 216-217.

⁴⁶ T. ŚLIPKO. *9 dylematów moralnych*. Kraków 2010 s. 98.

⁴⁷ *Tamże* s. 99.

⁴⁸ P. PRZESMYCKI. *Patriotyzm w nauczaniu Kościoła katolickiego*. „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” 2008 nr 2 s. 202.

⁴⁹ <<http://episkopat.pl/chrzescijanski-ksztalt-patriotyzmu-dokument-konferencji-episkopatu-polski-przygotowany-przez-rade-ds-spolecznych>> [dostęp: 17 lutego 2018].

⁵⁰ R. MISIAK. *Nacjonalizm jako skrajność narodowa w nauczaniu społecznym Kościoła*. „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 2015 nr 22 s. 257-270.

⁵¹ WONS. *Wspólnoty narodu i mniejszości narodowe* s. 119-120

Naród jako społeczność, posiadając własną kulturę, język, historię, jest w stanie bronić etyki i moralności.

Należy także zadać sobie pytanie, czym jest państwo i jaka jest jego rola w nauczaniu społecznym Kościoła. Nauczanie to wychodzi od założenia, że człowiek staje się obywatelem niezależnie od swojej woli przez fakt urodzenia⁵² i ma ograniczone możliwości zmiany swej przynależności państwowej. Z koniecznością państwa wiąże się więc naturalność; bowiem do stworzenia społeczności państwowej skłania ludzi rozum naturalny⁵³. Wśród różnych cech, które charakteryzują państwo, myśl społeczna Kościoła wymienia jedność moralną. Zaznacza ona pewien porządek moralny, który obowiązuje obywateli w sumieniu. Państwo jest przedmiotem i jednocześnie podmiotem moralności. Jako przedmiot podlega moralności, zaś jako podmiot na pewnym odcinku reprezentuje i realizuje zasady moralne⁵⁴ np. w aspekcie zapewnienia dzieciom i młodzieży wychowania moralnego⁵⁵. Państwo – określając definicję w ramach katolickiej nauki Kościoła – jest

[...] odrębną, naturalną i konieczną, społecznością obejmującą określoną grupę ludzi, zamieszkających na ustalonym terytorium i realizujących wspólne dobro, pod jedną, najwyższą władzą⁵⁶.

Celem każdego państwa jest dobro wspólne, które rozumie się jako zapewnienie pokoju, bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego, rozwój kulturalny i gospodarczy⁵⁷. Wśród różnych wymiarów dobra wspólnego warto zaakcentować pokój. Występuje on tam, gdzie przestrzegane są godność i prawa człowieka. Pokój i bezpieczeństwo stanowi bezpośredni czynnik, który wpływa na godność osobową człowieka⁵⁸. Na przestrzeni czasu pojawiały się również różne koncepcje państwa. Można je określić za pomocą trzech kategorii: liberalne państwo prawa, totalitarne oraz socjalne⁵⁹ albo indywidualistyczne, totalistyczne i solidarystyczne. Zarówno określenie «socjalne», jak «solidarystyczne» jest oparte na koncepcji dobra wspólnego⁶⁰. Państwo w tej formie zapewnia holistyczną opiekę obywatelom,

⁵² Przykładem i potwierdzeniem jest prawodawstwo polskie. Ustawa zasadnicza tj. Konstytucja RP uchwalona w 1997 r. w punkcie 34 określa, iż „obywatelstwo polskie nabywa się przez urodzenie z rodziców będących obywatelami polskimi”.

⁵³ A. ZWOLIŃSKI. *Życie polityczne*. W: *Katolicka nauka społeczna*. Red. T. Borutka, J. Mazur, A. Zwoliński. Częstochowa 1997 s. 220.

⁵⁴ *Tamże* s. 221.

⁵⁵ N. SZUTTA. *Wychowanie moralne z perspektywy etyki cnót*. „Diametros” 2015 nr 46 s. 111-113; M. ŁOBOCKI. *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków 2003 s. 267-273.

⁵⁶ ZWOLIŃSKI. *Życie polityczne* s. 222.

⁵⁷ BEŁCH. *Katolicka nauka społeczna* s. 220.

⁵⁸ J. SZULIST. *Aktywizm polityczny naczelnym postulatem społecznego nauczania Kościoła*. „Roczniki Kulturoznawcze” 2014 nr 4 s. 25.

⁵⁹ BEŁCH. *Katolicka nauka społeczna* s. 220.

⁶⁰ ZWOLIŃSKI. *Życie polityczne* s. 223.

zwłaszcza w takich dziedzinach, jak prawo, dobra materialne (inaczej kwestie gospodarcze) oraz kultura⁶¹.

Katolicka nauka społeczna wskazuje na kilka cech władzy. Jest ona: najwyższa (nie ma wyższej władzy w społeczeństwie – porządek ziemski), niepodzielna, zmienna, suwerenna, bezstronna i służebna⁶². Należy zauważyć, że można mówić o pośredniej i bezpośredniej przyczynie sprawczej władzy. Bezpośrednią jest społeczna natura ludzka (która jest uznawana zarówno na gruncie filozoficznym, jak teologicznym), zaś jako pośrednią i ostateczną wskazuje się Boga – Stwórcę natury ludzkiej⁶³. Uznając tę perspektywę, podkreśla się, że przyczyna sprawcza oraz cel państwa stanowią granicę uprawnień władzy państwowej. Przestrzegając dobra ogółu oraz praw Bożych, państwo jest sprawiedliwe i to właśnie obowiązuje obywateli w ich własnym sumieniu⁶⁴.

ZAKOŃCZENIE

Myśl społeczna Kościoła wraz z katolicką nauką społeczną, bazując głównie na pojęciu dobra wspólnego, przedstawia własną koncepcję narodu i państwa. Powiązanie obu tych terminów zostało bardzo mocno zaakcentowane przez tę społeczną dziedzinę teologiczną. Ani osoba nie może funkcjonować bez państwa, ani państwo nie może realizować swoich zadań bez konkretnego człowieka. Wynika to ze społecznej natury ludzkiej. Jednakże zarówno naród, jak i państwo są wezwani do egzekwowania swoich praw oraz realizowania swoich obowiązków. Tylko tak ustalone relacje między narodem, państwem a władzą państwową mogą zapewnić szczęście wszystkim obywatelom oraz dobrą i moralną egzystencję.

CATHOLIC SOCIAL TEACHING IN VIEW OF SOCIAL-POLITICAL ISSUES

S u m m a r y

The crisis of values, authority and identity that affects contemporary Europe encourages the Church to act that will protect Christians from axiological and moral degradation. One of the areas that can do this through their methods is Catholic social teaching. The article is a presentation of the most important assumptions of Catholic social science and an indication of how concepts of the nation and state together with goals and rights and

⁶¹ BEŁCH. *Katolicka nauka społeczna* s. 223.

⁶² ZWOLIŃSKI. *Życie polityczne* s. 224-225.

⁶³ *Tamże* s. 225.

⁶⁴ *Tamże* s. 226.

obligations should be implemented so that both the citizen and the rulers can strive for the common good.

Słowa kluczowe: naród, państwo, obywatel, katolicka nauka społeczna, filozofia społeczna, filozofia polityczna.

Key words: nation, state, citizen, Catholic social teaching, social philosophy, political philosophy.